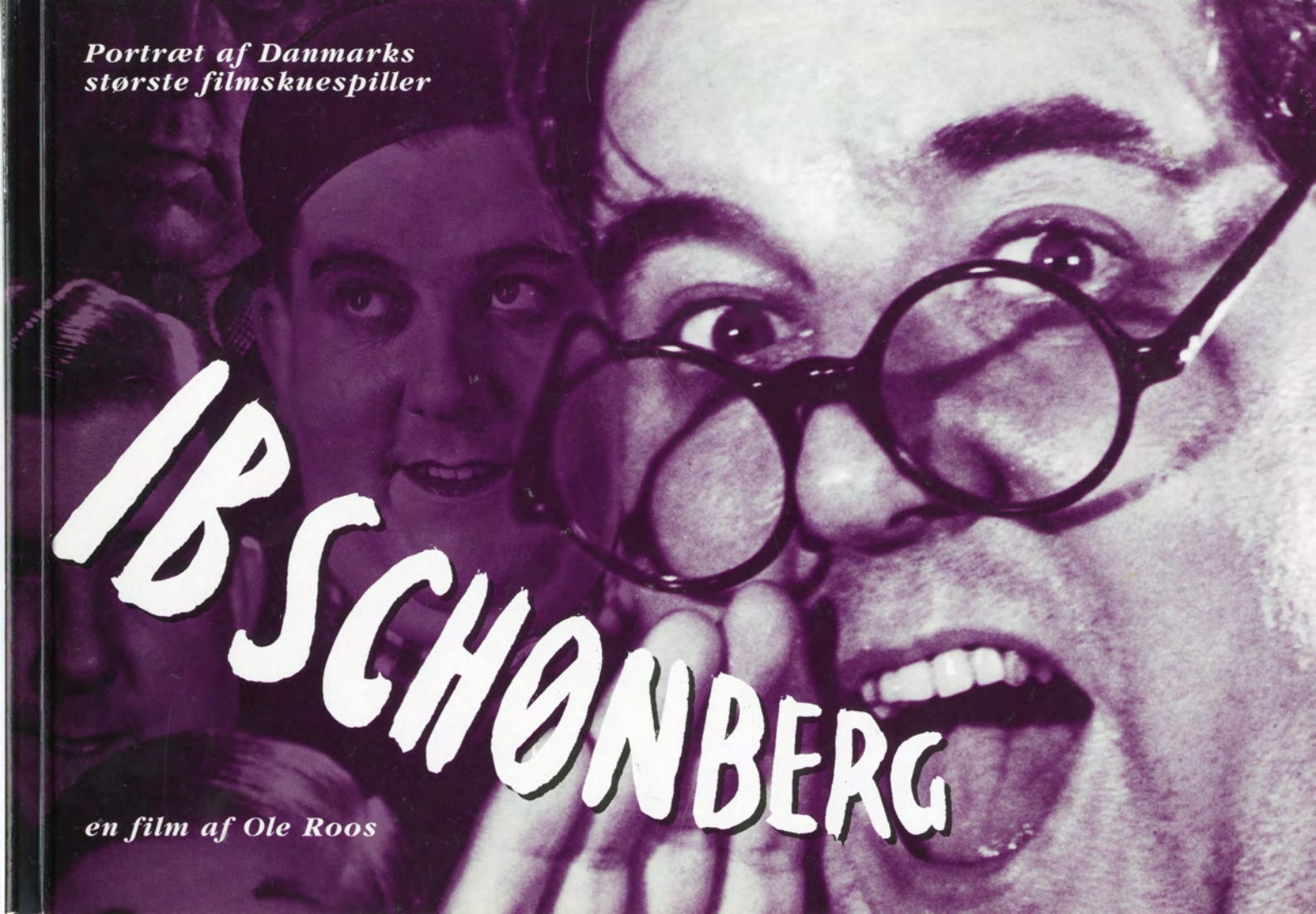

*Portræt af Danmarks
største filmskuespiller*

IB SCHØNBERG

en film af Ole Roos

IB SCHØNBERG

en film af Ole Roos

HERRE
GARDEROBE

Frk. Vildkat

... og IB SCHØNBERG

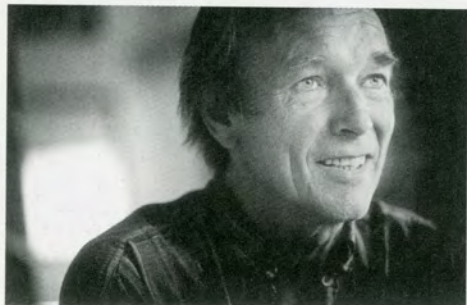
Da jeg i sin tid fik til opgave at lave Den Danske 100 års jubilæumsfilm, fik jeg min sag for: Intet mindre end gennemsyn af stort set alle danske stumfilm og tonefilm fra hele perioden, udvælgelse og overspilning af stof, granskning af mulige kombinationer, brikker samlet til en mosaik, som i sin endelige udformning skulle vare ca. ti minutter.

Det var en overvældende opgave til en så relativ lille film, en fyldig appetizer, en slags bordtale til en hundredeårig, hvor et langt liv blev gennemgået og belyst gennem improviseret montage.

Men den kunne – omvendt – ikke have været repræsentativ hvis jeg ikke fik et indgående kendskab til alle disse filmberetninger fra et Danmark, som jo ikke eksisterede mere eller som netop eksisterede som et levende bevis på filmen som tidsmaskine, der i nutidsform fastholder land, by og mennesker, som når man finder arkæologiske spor fra en svunden tid.

Først stumfilmen, specifik international i formen, så tonefilmen med det danske sprog, dets nærvær og stadige forandring – og så studiet af alle de legendariske skuespillere og fremtrædende instruktører, fotografer og lyd pionerer. Dag efter dag sad jeg og kiggede levende billeder igennem på Filmmuseet, valgte ud og overførte relevante scener, samtidig med, at jeg fik et besnærende indblik i Danmark og danskerne gennem de vekslende historiske tider.

Men hen ad vejen skete der noget, som jeg på ingen måde var forberedt på: En filmskuespiller dukkede op, igen og igen, i film efter film, en stor, omfangsrig og dog letbenet mand (kendt af alle og enhver, ganske vist),

Ole Roos, 2000

men her, udfoldende sig på en bemærkelsesværdig måde, der, uden at det nødvendigvis lå i de vekslende rolles natur, ustandselig tiltrak sig opmærksomheden.

Hvad var det ved ham, der virkede så korrigerende, hvorfor skilte han sig så markant ud fra de øvrige medvirkende. Vidste jeg ikke udmærket hvem han var og hvad han stod for.

Åbenbart ikke. For jeg blev vidne til en helt usædvanlig skuespillerbegavelse, en metode-spiller, længe før det amerikanske fænomen, en naturbegavelse med et stilsikkert underspil, som var det født sammen med filmkunsten. Og altså sammen fremført med et tempereret overskud, dette "lidt mere", som karakteriserer det selvbevidste talent med den naturlige ydmyghed.

Og så var han så typisk dansk, helt ind til marven fremstillede han danskeren i alle tænkelige varianter, i tykt og tyndt, luvslidt og ophøjet, komisk og tragisk, så man kunne identificere sig og leve med i figurene, føle sig ramt på kornet og befriet midt i løjerne.

Sådan opstod ideen til nærværende portrætfilm. Sådan opstod ønsket om at komme videre end en appent ekker og ind i et mere helstøbt værk, der kunne beskrive væsentlige dele af den forgangne tid og gøre et historisk forløb nærværende.

Ole Roos

"På scenen kan man bedrage, bris man en aften er uoplagt, men det går ikke på film; dér skal alt være ægte og sandt. Da Johannes V. Jensen engang skrev om filmen, sagde han, at man ikke kan fotograferer tanken, men det kan man – selv fra ryggen."

1b Schönberg i Social-Demokraten, 1950.

Biskoppen

men her, udfoldende sig på en bemærkelsesværdig måde, der, uden at det nødvendigvis lå i de vekslende rollers natur, ustandselig tiltrak sig opmærksomheden.

Hvad var det ved ham, der virkede så forførende, hvorfor skilte han sig så markant ud fra de øvrige medvirkende. Vidste jeg ikke udmærket hvem han var og hvad han stod for?

Åbenbart ikke. For jeg blev vidne til en helt usædvanlig skuespillerbegavelse, en metode-spiller, længe før det amerikanske fænomen, en naturbegavelse med et stilsikkert underspil, som var det født sammen med filmkunsten. Og altsammen fremført med et tempereret overskud, dette "lidt mere", som karakteriserer det selvbevidste talent med den naturlige ydmyghed.

Og så var han så typisk dansk, helt ind til marven fremstillede han danskeren i alle tænkelige varianter, i tykt og tyndt, luvslidt og ophøjet, komisk og tragisk, så man kunne identificere sig og leve med i figurerne, føle sig ramt på kornet og befriet midt i løjerne.

Sådan opstod ideen til nærværende portrætfilm. Sådan opstod ønsket om at komme videre end en appetitvækker og ind i et mere helstøbt værk, der kunne beskrive væsentlige dele af den forgangne tid og gøre et historisk forløb nærværende.

Ole Roos

"På scenen kan man bedrage, hvis man en aften er uoplagt, men det går ikke på film; dér skal alt være ægte og sandt. Da Johannes V. Jensen engang skrev om filmen, sagde han, at man ikke kan fotografere tanken, men det kan man – selv fra ryggen."

Ib Schønberg i Social-Demokraten, 1950.

IB SCHØNBERG

f. 23.10.1902

d. 24.09 1955

af Morten Piil

Gåden vil nok aldrig blive løst. Hvordan en ret primitiv, folkekær tykke-mandskomiker udvikler sig til at blive landets, ja utvivlsomt en af Europas mest alsidige karakterskuespillere, skaber af et helt menneskehav af skikkelser – dæmoner og hyggeonkler, hajer og bajadser, psykopater og tøffelhelte. Ialt 119 roller, deraf en snes hovedroller.

I sin 83 minutter lange portrætfilm **Ib Schønberg** (2000) undlader Ole Roos da også meget bevidst at give en forklaring og nøjes med – gennem et fremhævet citat fra filmen Mani (1947) – at henvise til Schønbergs status som klassens tykke dreng. Også Jørgen Stegelmanns biografi – og **Ib Schønberg** (1996) bruger dette barndomstraume som en forsigtig nøgle, der åbner døren på klem til Schønbergs personlighed: manisk ønskede tyksakken sig popularitet, venskab og kærlighed og brugte gavmildheden for at få tørsten slukket.

Som moden mand kunne Schønberg ikke blive træt at fastslå, at man ikke kan købe sig til venskab: udsagnet går som en besværgelse gennem hans mange interviews. Alligevel forsøgte han det stædigt hele sit liv, med en vedholdende generøsitet, der blev legendarisk. Måske er det denne tragiske modsætning, der giver alvoren i nogle hans senere roller en særlig smertelig klangbund.

Som person rummede han svimlende paradokser, der afspejler sig i rol-lernes mangfoldighed. Digteren og viseforfatteren Poul Sørensen (Poeten), der var hans ven, har udtrykt det bedst: *“Hjertevarme og altid velopløst ondskaftsfuldhed, åben bekendelse af standpunkter og instinktmæssig for-kærlighed for krogveje og diplomatisk indirekte metoder, fladt billigt gøgl og streng, cedel kunst, troskab bag upålidelighed, venskab bag venskabs*

Far til Fire

Biskoppen

Frøken Frøken

maske, men man lagede bare som han var, uden nogensinde bet at tænke til bums i hovedet, han var. (Fra **Ib Schönberg: En mindebog**, 1955)

Ansigtsheden blev en genvej til landsdækkende popularitet: han gjorde sig uundværlig, var med overalt, i ydmyge foreninger og samspil med Poul Reinhardt, bejlede til *alle* i filmbranchen og fik ja. Han blev værdsat i høj grad, så en dansk film uden Ibbermand i en periode (i manges øjne, deriblandt hans egne) ikke var nogen rigtig film. Mangfoldigheden blev nøglen til den totale accept.

Ib Schönberg var i sin levetid den eneste danske skuespiller af første rang, der lagde størstedelen af sin kunstneriske seriøsitet og energi i filmen frem for teatret.

Hans kviksølvagtige væsen havde svært ved at fastholde en teaterrolle gennem en – for ham – alt for langstrakt aftens spilleforløb, bedre lykkedes det at uddrage et sandhedsdestillat under filmoptagelsens stykviserageren. Hans koncentrationsevne var formidabel, men sporadisk og rakte kun til korte, intense forløb – han indrømmede selv ikke at kunne holde fast i sine tankerækker ret længe ad gangen.

Alligevel udviklede Schönberg sig til en filmskuespiller, der udbyggede sine portrætter konsekvent og kompromisløst. Som forberedte dem metodisk gennem natligt hjemmearbejde og realiserede dem med en i tiden eksceptionel fornemmelse for filmisk diskretion og ægthed, for de små virkemidler, der gør den store forskel. Langt de fleste af hans senere præstationer er perfekt – næsten perfektionistisk – afbundne. Den populære, nysgerrige, fortravlede entertainer med tusind jern i siden havde trods vidner ikke særlig travlt i filmstudiet. *Ikke sagt, ikke gjort, der er ikke nogen film, som ikke er blevet færdig* som han sagde.

Far til Fire

Biskoppen

Frøken Vildkat

*maske. Man måtte tage ham som han var, uden nogensinde belt at finde til bunds i hvordan han var.” (Fra **Ib Schønberg. En mindebog**, 1955)*

Alsidigheden blev en genvej til landsdækkende popularitet: han gjorde sig uundværlig, var med overalt, i ydmyge foreninger og samspil med Poul Reumert, bejlede til *alle* i filmbranchen og fik ja. Han blev værdsat i en grad, så en dansk film uden Ibbermand i en periode (i manges øjne, deriblandt hans egne) ikke var nogen rigtig film. Mangfoldigheden blev nøglen til den totale accept.

*

Ib Schønberg var i sin levetid den eneste danske skuespiller af første rang, der lagde størstedelen af sin kunstneriske seriøsitet og energi i filmen frem for teatret.

Hans kviksølvagtige væsen havde svært ved at fastholde en teaterrolle gennem en – for ham – alt for langstrakt aftens spilleforløb: bedre lykkedes det at uddrage et sandhedsdestillat under filmoptagelsens stykvisse ageren. Hans koncentrationsevne var formidabel, men sporadisk og rakte kun til korte, intense forløb – han indrømmede selv ikke at kunne holde fast i sine tankerækker ret længe ad gangen.

Alligevel udviklede Schønberg sig til en filmskuespiller, der udbyggede sine portrætter konsekvent og kompromisløst. Som forberedte dem metodisk gennem natligt hjemmearbejde og realiserede dem med en i datiden eksceptionel fornemmelse for filmisk diskretion og ægthed, for de små virkemidler, der gør den store forskel. Langt de fleste af hans senere præstationer er perfekt – næsten perfektionistisk – afrundede. Den popularitetsanglende, fortravlede entertainer med tusind jern i ilden havde ifølge vidner ikke særlig travlt i filmstudiet: *“Ikke jage, ikke jage, der er ikke nogen film, som ikke er blevet færdig!”* som han sagde.

Københavnere

Plat eller Krone

*

Det hele begyndte uskyldigt og overstadigt i dansk films baby-periode, 1930'erne, hvor Schønberg var farcernes humørspreader og digre vartegn, med genkommende talemåder på læben: "*Brug dog din forstand, Mand*" i **Københavnere** (1933), "*Uhyggen breder sig!*" i **Ud i den kolde sne** (1934), "*Det er vel nok opgangstider!*" i **Barken Margrethe** (1934) "*Hvis ikke jeg sku' ku', hvem sku' så ku' ku'?*" i **Kidnapped** (1935). Samt sangtitlen "*Åh, jeg er så glad i dag*" i **Panserbasse** (1936).

Schønberg giver sig her på alle måder populismen i vold; selv i **Københavnere**, hvor han tegner en slags karakter med sin kværlantiske socialistarbejder med de buskede øjenbryn, er han først og fremmest den sjove, harmløse mand, på bunden godhjertet og til fals for et billigt grin. Og tit lægger han selv for med en leflende latter. Andre gange smitter humøret af sig selv, som i det solbeskinnede charmenummer

Sommermorgen i København i Plat eller Krone (1936), hvor livsglæden er uimodståelig på cykel gennem det relativt bilfattige København.

Fysisk er han fra starten lige så paradoksalt som i andre livsforhold: en tyk mand med en egen ballonagtigt lethed, en fjedrende, vuggende gang og en forbløffende adræthed i reaktionerne. Hans sangstil har tilsvarende svæv, forsøger sig ikke med det eftertrykkelige viseforedrag, der blev meget værdsat i datiden, men skøjter elegant hen over en tekst, der da også sjældent fortjener mere.

Hans første forsøg på et gennemført karakterportræt kommer i Lau Lauritzen seniors **Provinsen kalder** (1935), hvor han (som ofte i starten på teatret) spiller ældre end sin alder som ekscentrisk provinsiel kontormand, der advarer det nyslåede studenterpar Ebbe Rode og Lis Smed mod storbyens fristelser, men selv falder for dem. Med knækflip, pince-nez og

overskæg er han både pudsigt som uskyldigt offer for dobbeltmoral og til slut næsten troværdig som fornuftens stemme.

Alt efter indynder han sig med den populære **Panserbasse**, der viser hans moralistiske komik i primitiveste udholdelse. Sjovere er hans karakter nummer to, Berthe Qvistgaards vilde forelskede og elskelige tilbøder Preben i **Giftes, nej tak**, der én gang for alle gør ende på hans elskerdramme: god ven, ja, men ikke skyggen af romantisk betingelse.

Efter en filmfæst år, 1938 – det eneste i karrieren – kommer Schönberg, inden det store gennembrud i **Afsporet** (1942), ind i en ovtagingsperiode, hvor han lægger farceløjerne til side og bliver gemtlig sjælgur og hyggeonkel før sin tid i datidens stadig mere sofistikerede komedier – pudsige birollepræstationer, der virker som forstudier til senere store indsatser.

I Johan Jacobsens **En lille Tilfældighed** (1939) er han teateragent sammen med Chr. Arhoff og har ikke helt lagt de tidligere farceløjlerne på hylden. Bedre er hans sagtmødige politibetjent i **1 dag begynder Livet** (1939), under toflen hos konen, nok den skrappeste Marla Garland nogensinde: "Hvor har du et p-p, kommer svaret straks: *Jeg forstår godt politie, har du bedst muligt?*"

Schönberg havde selv han kunne være blevet en god journalist, og han synes at nyde det rapkafede tonefald som Lau Lauritzens reporterkollega i **Sidste nytes** og Alice O'Fredricks **En ganske almindelig Pige** (1940). Der er dog ikke megen karakter i den lidt pjankede rolle, og han er betydeligt bedre som kontant landsbylæge i samme instruktørpars mindst lige så underholdende komedie **Pas på Svinget i Solby** (1940). Og for første

Pas på Svinget i Solby

Panserbasse

overskæg er han både pudsig som uskyldigt offer for dobbeltmoral og til slut næsten troværdig som fornuftens stemme.

Året efter indynder han sig med den populære **Panserbasse**, der viser hans moralistiske komik i primitiveste udfoldelse. Sjovere er hans karakterfigur nummer to, Berthe Qvistgaards vildt forelskede og elskelige tilbeder Preben i **Giftes, nej tak**, der én gang for alle gør ende på hans elskerdrømme: god ven, ja, men ikke skyggen af romantisk helt.

*

Efter et filmløst år, 1938 – det eneste i karrieren – kommer Schønberg, inden det seriøse gennembrud i **Afsporet** (1942), ind i en overgangsperiode, hvor han lægger farceløjerne til side og bliver gemytlig sidefigur og hyggeonkel før sin tid i datidens stadig mere sofistikerede komedier – pudsige birollepræstationer, der virker som forstudier til senere store indsatser.

I Johan Jacobsens **En lille Tilfældighed** (1939) er han teateragent sammen med Chr. Arhoff og har ikke helt lagt de tidligere farcefjollerier på hylden. Bedre er hans sagtnodige politibetjent i **I dag begynder Livet** (1939), under tøflen hos konen, nok den skrappeste Maria Garland nogensinde (ytrer han et pip, kommer svaret straks: *"Jeg forstår godt politiet har tavsbedspligt."*)

Schønberg mente selv han kunne være blevet en god journalist, og han synes at nyde det rapkæftede tonefald som Lau Lauritzens reporterkollega i sidstnævntes og Alice O'Fredricks **En ganske almindelig Pige** (1940). Der er dog ikke megen karakter i den lidt pjankede rolle, og han er betydeligt bedre som kontant landsbylæge i samme instruktørpars mindst lige så underholdende komedie **Pas på Svinget i Solby** (1940). Og for første

Pas på Svinget i Solby

og sidste gang spiller han i **Familien Olsen** (1940) sammen med sin store konkurrent i popularitet, Osvald Helmuth, dog i en underordnet rolle som mavesur husven.

Hovedroller får han stadig ingen af, men den komiske timing finslibes og virkemidlerne dæmpes i veloplagte komedier som **Tag til Rønneby Kro** (1941) hvor han er fynsktalende tjener; **Frøken Kirkemus** (1941), hvor han står sig overfor Poul Reumert og Marguerite Viby som meget nøjeregnende bogholder ("*en af de bedste af hans små præstationer*", skriver Jørgen Stegelmann); og **Far skal giftes** (1941), hvor han ses i gemytligt samspil med Poul Reichhardt og Bodil Kjer.

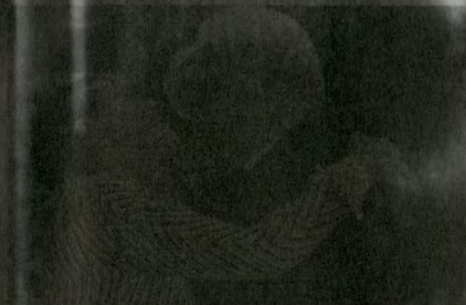
✱

1942 er året, hvor Schønberg bryder igennem som det han altid havde drømt om at blive: seriøs karakterskuespiller. I Bodil Ipsens instruktion er han figuren Jammerherren i *noir*-dramaet **Afsporet** – en film, der på mange andre måder sætter skel. Figuren er tegnet i krasse dristige streger: "*Et både frastødende og gribende portræt af et menneskevrug, der prøver at gemme sit forfald bag en maske af kultur og servil høflighed, et menneske med fornemmelse for det smukke, men samtidig en farlig mand, en listig ræv og en stikkernatur.*" (Jørgen Stegelmann i - **og Ib Schønberg**)

Og året bringer andet godt. Igen i Bodil Ipsens instruktion blomstrer han op i komedien **En herre i Kjole og Hvidt** som impressario håbløst forelsket i sin ansatte Bodil Kjer – en meget vindende præstation, der om nogen viser den tunge mands lethed i anslaget. I det Matador-lignende drama **Søren Søndervold** trækker han på **Afsporet**-manér en usympatisk person hårdt op: kommis Jensen, indbildsk mordreng med ambitioner (og en figur, der har en parallel i Arthur Jensens Schwann i **Matador**). I Marguerite Viby-komedien **Frøken Vildkat** har Maria Garland, nu oberst-

Frøken Vildkat

Biskoppen

Otte Akkorder

Afsporet

inder ham igen under tøflen, men ikke så yndeligt, han er endda en charmerende klaver-duet med Viby. Og i lykken kommer en ban smilborgerlighedens tungefærdige fortæller: "Han skal holde sig på den bane Vorherre har sat én i". Han underholder sig a. med en lang og stædende virtuos monolog fuld af vitser og visdom, b. henlyst improviseret og på linje med den taleflod, han kunne præstere i det virkelige liv.

Året 1943 er mere jævnt. Han er en søv butler i den underholdende **Hans Onsdagsveninde**, men klart overskygget af Bodil Kjer og Peter Malberg.

Men året efter, 1944, kommer Ib Schønbergs karakterkomiske højdepunkt i **Biskoppen** som den forfængelige, men frisindede skuespiller der antages for biskop af et provinsialt ø-samfund og forbliver i tøflen. Schønberg, der ellers sjældent laver one-man-show og altid forstår at udnytte samspillet, foretager sig her slet skjult fryd i tøflerne, han er grandios i sin parodierede skuespiller og gammeldags republik, mens han allernådigst ordner alt til det bedste i det lille fortrykte samfund. Et overdådigt dobbeltspil i en figur, hvor tøflen er ved at få overtaget over spilleren, men kun til alies bedste.

En anden nyskabelse det år er Schønbergs director i en af episoderne i Johan Jacobsens **Otte Akkorder**, en mesterlig præcis fremstilling af den glatte, kyniske, overflade-joviale forretningsmand med de henkastede slagterdigheder og det hurtige blæk for fidusen. At han må lade livet for at have forført en 15-årig, kan synes lidt voldsomt, men Schønbergs suveræne spil gør afsnittet uglebindende.

Også i 1944 er han hjertevindende billed huslar i **Frihed, Lighed og Louise**, hård og rå teaterdirektør i **Mordets Melodi**, sød og forviret teaterdirektør (baseret på Frede Skarup) i **Teaterrosset**, og ubehagelig grov kolonihavefar til Poul Reichhardt i **Elly Petersen**. Samme år siger han til Svend Kragh-Jacobsen i et interview: "Jeg drømte engang om at

Biskoppen

Otte Akkorder

inde, ham igen under tøflen, men ikke så ynkeligt: han får endda en charmerende klaver-duet med Viby. Og i **Lykken kommer** er han småborgerlighedens tungefærdige fortaler ("*Man skal holde sig til den bås, Vorherre har sat én i*"). Han underholder bl. a. med en lang svinlende virtuos monolog fuld af vitser og visdom, åbenlyst improviseret og på linie med den taleflod, han kunne præstere i det virkelige liv.

Året **1943** er mere jævnt. Han er en sjov butler i den underholdende **Hans Onsdagsveninde**, men klart overskygget af Bodil Kjer og Peter Malberg.

Men året efter, **1944**, kommer Ib Schønbergs karakterkomiske højdepunkt i **Biskoppen** som den forfængelige, men frisindede skuespiller Flor, der antages for biskop af et provinsielt ø-samfund og forbliver i rollen. Schønberg, der ellers sjældent laver one-man-show og altid forstår at udnytte samspillet fordele, slipper med slet skjult fryd tøjlerne her: han er grandios i sin parodierede skuespiller-gestik og gammelartede retorik, mens han allernådigst ordner alt til det bedste i det lille fortrykte samfund. Et overdådigt dobbeltspil i en figur, hvor rollen er ved at få overtaget over spilleren, men kun til alles bedste.

En anden nyskabelse det år er Schønbergs direktør i en af episoderne i Johan Jacobsens **Otte Akkorder**, en mesterligt præcis fremstilling af den glatte, kyniske, overflade-joviale forretningsmand med de henkastede slagfærdigheder og det hurtige blik for fidusen. At han må lade livet for at have forført en 15-årig, kan synes lidt voldsomt, men Schønbergs suveræne spil gør afsnittet tryllebindende.

Også i **1944** er han: hjertevindende blid husfar i **Frihed, Lighed og Louise**; hård og rå teaterdirektør i **Mordets Melodi**; sød og forvirret teaterdirektør (baseret på Frede Skaarup) i **Teatertosset**; og ubehagelig grov kolonihavefar til Poul Reichhardt i **Elly Petersen**. Samme år siger han til Svend Kragh-Jacobsen i et interview: "*Jeg drømte engang om at*

Diskret ophold

blive skuespiller – nu kan jeg mærke, at det er ved at ske inde i mig.”

1945 er et ubetydeligt mellemår, tyngt af et mislykket forsøg på at gøre Chr. Arhoff og Schønberg til et komisk par i **Panik i familien**. Men **1946** bringer igen en stor Schønberg-præstation i en hovedrolle, jordemodermanden i Ole Palsbos **Diskret ophold**. En film, Schønberg selv fik idéen til, og en debutinstruktør, han protegerede frem (forholdet mellem de to endte dog i uvenskab). Palsbos filmfornemmelse (usædvanlig for datidens danske instruktører) og omhu for miljøskildringen – det lille fynske hus ved vejkanthen i råkoldt februarvejr – synes at have inspireret Schønberg til at lægge ekstra afstand til gammeldags, stivbenet folkekomediehygge og i stedet give sin elskelige Bræstrup en egen blød, musikalsk nøgternhed, forstærket af det runde fynske mæle. At vise omsorg for andre lå dybt i Schønbergs ellers ikke ukomplicerede natur, og i **Diskret ophold** øser han vidunderligt ubesværet af denne kilde.

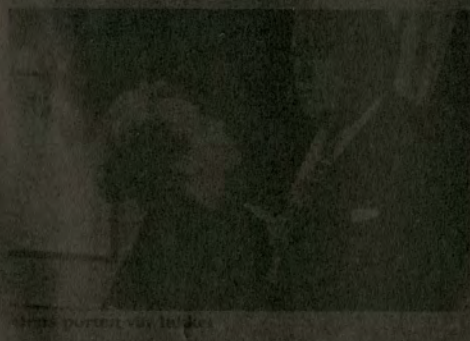
Bræstrups diametrale modsætning spiller han samme år, da den erfarne manuskriptforfatter Svend Rindom i sin eneste film som instruktør lader ham fremstille en hadefuld kritiker og frustreret dramatiker i teatersatiren **Hans store Aften**. En birolle, Schønberg maler sort i sort, næsten for indædt, men meget underholdende.

*

Mani

Alvoren dominerer **1947** med Ole Palsbos **Ta' hvad du vil ha'** og **Mani** som de markante titler. I sidstnævnte spiller han en velhavende direktør, der driver sin samlermani til morderisk galskab. Forklaring: han blev – og bliver stadig (gådefuldt nok!) – kaldt “Fede” af sine klassekammerater. Filmen går tæt på Schønbergs eget vægt-”problem”, men hans samvittighedsfulde, lidt for patetiske præstation kan ikke løsrive sig fra projektets fatale præg af skrivebordskonstruktion.

Ta' hvad du vil ha'

Helt anderledes med **Ta' hvad du vil ha'**, hvor han er forfatteren og journalisten Oscar på stejl nedtur med sin habløst alkoholiske kone, lige så fremragende spillet af Ellen Gottschalch. Hans uhjælpelige (næste)kærlighed til den syge kone har tappet hans egen viljestyrke, så nu er han selv så godt som forsamlet, men stadig med illusioner om comeback, flygtige som sæbebobler. Schønberg har i sjælden grad formatet og følsomheden til at fremstille denne blide bohème med det spildte talent og den lettere hang til det teatraliske, og hans nænsomme samspil med Ellen Gottschalch i scenerne op til og under deres fælles selvmord – mesterligt iscenesat af Palsbo – lodder en dybere sorg og smerte end både før og siden i karrieren.

1947 er også bemærkelsesværdig ved at være året, hvor Ib Schønberg spiller sig selv – eller sådan som han gerne vil fremstå i noglekomedien **Lise kommer til Byen**, hvor vi inviteres indenfor på ASA og kigger studiets centrale skikkelser i kortene, kun let maskerede. Her leverer han en pludrende opdatering af sin folkelige farcefigur fra 1930'erne, et selv-ironisk selvpортret, der forener det lettere sarkastiske med elskværdighed og perlende munterhed. Brat indlagte, rene følelsestoner mangler heller ikke.

1948 bringer kun otte danske film, hvoraf Schønberg medvirker i de tre. Dramaet **Mens porten var lukket** viser ham i isende samspil med Clara Pontoppidans afdaakede primadonna, han er teaterdirektøren, der hjerteløst nægter at give sin gamle veninde en rolle, med den sadistiske slutnings-replik: *"Jeg vil ønske du vil få det rart – i De Gamles By!"* En endnu stærkere skurkerrolle kan man sige er den glatte, frække værnemager Hyldmark i Johan Jacobsens bitre Sova-filmatisering **Tre år efter** – manden, der var fiks nok til at slippe straffa gennem retsopgøret. Og i den modsatte ende af spektret er han Ellen Gottschalchs mangeartige, tause tilbeder i Charles Tharnæs komedie **Hvor er far?**, en forløbet

Helt anderledes med **Ta' hvad du vil ha'**, hvor han er forfatteren og journalisten Oscar på stejl nedtur med sin håbløst alkoholiske kone, lige så fremragende spillet af Ellen Gottschalch. Hans uhjælpelige (næste)kærlighed til den syge kone har tappet hans egen viljestyrke, så nu er han selv så godt som forsumpet, men stadig med illusioner om comeback, flygtige som sæbebobler. Schønberg har i sjælden grad formatet og følsomheden til at fremstille denne blide bohème med det spildte talent og den lettere hang til det teatraliske, og hans nænsomme samspil med Ellen Gottschalch i scenerne op til og under deres fælles selvmord – mesterligt iscenesat af Palsbo – lodder en dybere sorg og smerte end både før og siden i karrieren.

1947 er også bemærkelseværdig ved at være året, hvor Ib Schønberg spiller sig selv – eller sådan som han gerne vil fremstå i nøglekomedien **Lise kommer til Byen**, hvor vi inviteres indenfor på ASA og kigger studiets centrale skikkelser i kortene, kun let maskerede. Her leverer han en pludrende opdatering af sin folkelige farcefigur fra 1930'erne, et selv-ironisk selvportræt, der forener det lettere sarkastiske med elskværdighed og perlende munterhed. Brat indlagte, rene følelsetoner mangler heller ikke.

Mens porten var lukket

1948 bringer kun otte danske film, hvoraf Schønberg medvirker i de tre. Dramaet **Mens porten var lukket** viser ham i isende samspil med Clara Pontoppidans afdankede primadonna: han er teaterdirektøren, der hjerteløst nægter at give sin gamle veninde en rolle, med den sadistiske slutningsreplik: *"Jeg vil ønske du vil få det rart – i De Gamles By!"* – En endnu stærkere skurkerrolle samme år er den glatte, frække værnemager Hyldmark i Johan Jacobsens bitre Soya-filmatisering **Tre år efter** – manden, der var fiks nok til at slippe straffrit gennem retsopgøret. Og i den modsatte ende af spektret er han Ellen Gottschalchs mangeårige, tavse tilbeder i Charles Tharnæs komedie **Hvor er far?**, en forfinet

Kampen mod uretten

vemodig præstation i et næsten Tjekhovsk toneleje.

I **1949** medvirker Schønberg i samtlige otte danske film. Selvfølgelig med stærkt vekslende resultater. Komediegenren kom på denne tid ind i en krise, og hans lystspil er svage og tynde. Til gengæld holdt dansk film stadig fast i 1940'ernes nyvundne seriøsitet med film som noir-fortællingen **John og Irene** med Ebbe Rode og Bodil Kjer, samt Ole Palsbos Sabroefilm **Kampen mod uretten**. I førstnævnte er han hårdkogt natklub-ejer med et hektisk forlystelseliv; i den anden sadistisk børnehjemsforstander, et nådeløst studie i forhærdelse og religiøst selvbedrag.

*

I de sidste seks år af sit liv – perioden **1949-55** – medvirker Schønberg i ikke mindre end 60 film (en verdensrekord?), men de store mindeværdige præstationer er få. Rollerne er ofte meget små, nogle gange næsten maskotagtige, og deres gennemsnitskvalitet daler i takt med dansk films generelt sænkede niveau.

Højdepunkterne i perioden findes i **Café Paradis** (1950) og **Gengæld** (1955). Hans underdirektør Birger, der støt synker ned i alkoholismens sump og ender som et af vrage på Café Paradis, er en af de bravourpræstationer, der aldrig skilter med sin virtuositet, men både virker følt indefra og kontrolleret i hver ydre detalje. Berømt er hans berusede, selvdestruktive tale for firmaets bestyrelse, forunderligt nok holdt af den samme mand, der 14 år før sang "*Åh, jeg er så glad i dag*" i **Panserbasse**. Her fælder han sin egen dødsdom med en mærkelig blanding af desperation og tilfredsstillelse: "*Ja, se det var det, jeg ville sige. Jeg holder jo altid korte, men gode taler!*". Den enorme udvikling kan kun forklares med Schønbergs egne ord om, at han allerede som 40-årig syntes han havde levet mange liv og følte sig som en erfaringsmæssigt gammel mand.

Børst 11 år

Denne tekst er et uddrag af Ib Schønberg-portrædet i bogen "Pille bog: Danske filmstudier fra A til Z", som udkom i efteråret 2007.

En søkulant, der udnævntes til en af de bedste lærere i landet, blev hans sidste rolle, et først i underspillet portræt af en intelligent stundtids Uregnbælt, der vinder den korrupte mand rent ud slangeagtig, mens han roligt og udløst venter på at hugge til.

I periodens øvrige mange mange andre film er han som oftest et dødvæsende moment, mest og fremmest som et skolebarn, der i sine to første film dramatiseringen af tegneserien var hans egen rolle, som kreatur i den meget vellykkede folkekomedie **Den gamle mølle på Mols** (1953), atter en dødvæsende, lige som i **Hold hugene fra mor** (1951), hvor han igen lader sig kue af Maria Garland, direktør, der bliver hængslet på **Fodboldpræsten** (1951), som professor Thomsen, der ender på **Bag de røde porte** (1951), hvor han også har melodramatiske scener i rollen i et vindingsspil, den kritiske fløjer **Avismanden** (1952), diskret spiller i Schønbergs men ellers så elendigt bygget film i en række andre, heriblandt **Det gamle mild** (1951), endda i selskab med Kersti Ann og i den i saga-farven **Ved Kongelunden** (1953). I et af af hans første spil med Henry Nielsen, at det ikke helt er til at skeme fra med den.

– "Det er her Schønberg synger en af sine færeste, set Poul Sørensens og Sverre Coudenhafns venlige **Olombærerne Olsen står go nat**. – "For den gamle skole, til jeg spille rollen," sagde Schønberg til saga-producenten John Olsen efter først, høist tvivlen, at have sagt nej.

Og med den og **Gengæld** kunne han godt have nøjedes med at sige farvel i de sidste sukkersygdomsårkede år. Men han var for langt stædt på den stadig hastigere drejende arbejdskarussel, og det var umuligt at stige af. Kun døden kunne sætte punktum.

Café Paradis

Far til Fire

Denne tekst er et uddrag af Ib Schønberg-portrættet i Morten Piils bog: "Danske filmskuespillere fra A til Z", som udgives af Gyldendal i efteråret 2001.

En spekulant, der udnytter værnemagere i Peer Guldbrandsens bedste film **Gengæld**, blev hans sidste rolle, et dristigt underspillet portræt af en intelligent svindler. Ubegribeligt nok virker den korpulente mand rent ud slangeagtig, mens han roligt og afslappet venter på at hugge til.

I periodens øvrige mange hygge-industrielle film er han som oftest et oplivende moment, først og fremmest som elskelig far til fire i seriens to første film (filmatiseringen af tegneserien var hans egen idé); som krofatter i den meget vellykkede folkekomedie **Den gamle mølle på Mols** (1953), atter en tøffelheld, ligesom i **Hold fingrene fra mor** (1951), hvor han igen lader sig kue af Maria Garland; direktør, der bliver hyggepianist i **Fodboldpræsten** (1951); som professor Tribini-lignende Bakke-gøgler i **Bag de røde porte** (1951), hvor han også har melodramatiske scener; titelrollen i et yndlingsprojekt, den kristelige flovser **Avismanden** (1952), diskret spillet af Schønberg, men ellers salvelsesfuld; hyggefigur i en række Morten Korch-film, i **Det gamle guld** (1951) endda i selskab med Korch selv; og tjener i Saga-farcen **Ved Kongelunden** (1953), i et så afslappet samspil med Henry Nielsen, at det ikke helt er til at skelne fra træthed.

Det er her Schønberg synger en af sine fineste viser, Poul Sørensens og Sven Gyldmarks vemodige **Ølombærer Olsen si'r go'nat**. – "For den sangs skyld vil jeg spille rollen," sagde Schønberg til Saga-producenten John Olsen efter først, højest uventet, at have sagt nej.

Og med den og **Gengæld** kunne han godt have nøjedes med at sige farvel i de sidste sukkersygdomsmærkede år. Men han var for længst stået på den stadigt hastigere drejende arbejdskarrusel, og det var umuligt at stige af. Kun døden kunne sætte punktum.

Inkognito

FILMOGRAFI

Odds 777 (32) Københavnerne (33) De blaa Drengene (33) Ud i den kolde Sne (34) Barken Margrethe (34) København, Kalundborg og -? (34) Kidnapped (35) Provinsen kalder (35) Bag Københavns Kulisser (35) Week-end (35) Snushanerne (35) Panserbasen (36) Giftes - nej tak (36) Inkognito (37) Danmark for Folket (37) Plat eller Krone (37) Flaadens blaa Matroser (37) I Folkets Navn (38) En lille Tilfældighed (39) I Dag begynder Livet (39) Familien Olsen (40) Pas paa Svinget i Solby (40) En ganske almindelig Pige (40) Niels Pind og hans Dreng (41) Far skal giftes (41) Tag til Rønneby Kro (41) Frøken Kirkemus (41) Afsignet (42) Søren Søndervold (42) Frøken Vildkat (42) Tyrannens Fald (42) En Herre i Kjole og Hvidt (42) Lykken kommer (42) Hans Onsdagsveninde (43) En Pige uden Lige (43) Det ender med Bryllup (43) Biskoppen (44) Teatertosset (44) Mordets Melodi (44) Elly Petersen (44) Frihed, Lighed og Louise (44) Otte Akkorder (44) Affæren Birte (45) Man elsker kun een Gang (45) Panik i Familien (45) De Kloge og vi Gale (45) Brita i Groshandlerhuset/Brita i Storbyen (46 - sv.) Hans store Aften (46) Diskret Ophold (46) Jeg elsker en anden (46) Familien Swdenhielm (47) Lise kommer til Byen (47) Ta' hvad du vil ha' (47) Vår Herre tar semester (47 - sv.) Røverne fra Rold (47) Calle og Palle (48) Mens porten var lukket (48) Tre år efter (48) Hvor er far? (48) Det gælder os alle (49) Kampen mod uretten (49) Lejlighed til leje (49) Den stjalne minister (49) John og Irene (49) Vi vil ha' et barn (49) Det hændte i København (49) For frihed og ret (49) De røde heste (50) Lynfotografen (50) Din fortid er glemt (50) Susanne (50) Den opvakte jomfru (50) Historien om Hjortholm (50) Café Paradis (50) I gabestokken (50) Mosekongen (50) Unge piger forsvinder i København (51) Hold fingrene fra mor (51) Det sande ansigt (51) Frihed forpligter (51) 24 timer (51) Vores fjerde (51) Fodboldspillet (51) Mød mig på Cassiopeia (51) Lyntøret (51) Bag de røde porte (51) Fra en gamle kolonialbutik (51) Det gamle guld (51) Armanden (52) Vi alle syndere (52) Rekrut 67 Petersen (52) Kærlighedsdoktoren (52) Husmandstøsen (52) Ta' Pelle med (52) Det store løb (52) För min heta ungdoms skull/For min hede ungdoms skyld (1958 - sv.) Ib Schonberg i B.T., 1950
Kriminalsagen Tove Andersen (53) Vi som går køkkenvejen (53) Den gamle mølle på Mols (53) Hejrenæs (53) Sønnen (53) Ved Kongelunden (53) Far til fire (53) Fløjtespilleren (53) Kongeligt besøg (54) Hendes store aften (54) Jan går til filmen (54) En sømand går i land (54) I kongens klæ'r (54) Troll i ord/Et vintereventyr (54 - no.) Far och flyg/Masser af Passer (55 - sv.) Blændværk (55) Bruden fra Dragstrup (55) Gengæld (55)

"Jeg synes det er tomt, når de drejer en film, jeg ikke er med i. Det behøver kun være en ganske lille rolle. Jeg skal nok gå ind med bakkem, så folk ser det."

FILMOGRAFI

Odds 777 (32) Københavnerne (33) De blåa Drenge (33) Ud i den kolde Sne (34) Barken Margrethe (34) København, Kalundborg og - (34) Kidnapped (35) Provinsen kalder (35) Bag Københavns Kulisser (35) Week-end (35) Snushanerne (35) Panserbasen (36) Giftes – nej tak (36) Inkognito (37) Danmark for Folket (37) Plat eller Krone (37) Flaadens blåa Matroser (37) I Folkets Navn (38) En lille Tilfældighed (39) I Dag begynder Livet (39) Familien Olsen (40) Pas paa Svinget i Solby (40) En ganske almindelig Pige (40) Niels Pind og hans Dreng (41) Far skal giftes (41) Tag til Rønneby Kro (41) Frøken Kirkemus (41) Afsporet (42) Søren Søndervold (42) Frøken Vildkat (42) Tyrannens Fald (42) En Herre i Kjole og Hvidt (42) Lykken kommer (42) Hans Onsdagsveninde (43) En Pige uden Lige (43) Det ender med Bryllup (43) Biskoppen (44) Teatertosset (44) Mordets Melodi (44) Elly Petersen (44) Frihed, Lighed og Louise (44) Otte Akkorder (44) Affæren Birte (45) Man elsker kun een Gang (45) Panik i Familien (45) De Kløge og vi Gale (45) Brita i Groshandlerhuset/Brita i Storbyen (46 – sv.) Hans store Aften (46) Diskret Ophold (46) Jeg elsker en anden (46) Familien Swdenhielm (47) Lise kommer til Byen (47) Ta' hvad du vil ha' (47) Vår Herre tar semester (47 – sv.) Røverne fra Rold (47) Calle og Palle (48) Mens porten var lukket (48) Tre år efter (48) Hvor er far? (48) Det gælder os alle (49) Kampen mod uretten (49) Lejlighed til leje (49) Den stjalne minister (49) John og Irene (49) Vi vil ha' et barn (49) Det hændte i København (49) For frihed og ret (49) De røde heste (50) Lynfotografen (50) Din fortid er glemt (50) Susanne (50) Den opvakte jomfru (50) Historien om Hjortholm (50) Café Paradis (50) I gabestokken (50) Mosekongen (50) Unge piger forsvinder i København (51) Hold fingrene fra mor (51) Det sande ansigt (51) Frihed forpligter (51) 24 timer (51) Vores fjerde far (51) Fodboldpræsten (51) Mød mig på Cassiopeia (51) Lyntoget (51) Bag de røde porte (51) Fra den gamle købmandsgård (51) Det gamle guld (51) Avismanden (52) Vi arme syndere (52) Rekrut 67 Petersen (52) Kærlighedsdoktoren (52) Husmandstøsen (52) Ta' Pelle med (52) Det store løb (52) För min heta ungdoms skull/For min hede ungdoms skyld (1952 – sv.) Kriminal sagen Tove Andersen (53) Vi som går køkkenvejen (53) Den gamle mølle på Mols (53) Hejrenæs (53) Sønnen (53) Ved Kongelunden (53) Far til fire (53) Fløjtespilleren (53) Kongeligt besøg (54) Hendes store aften (54) Jan går til filmen (54) En sømand går i land (54) I kongens klæ'r (54) Troll i ord/Et vintereventyr (54 – no.) Far och flyg/Masser af Passer (55 – sv.) Blændværk (55) Bruden fra Dragstrup (55) Gengæld (55)

IB SCHØNBERG En film af Ole Roos

Produceret af: Finn Aabye, Saga Video og
Kortfilm for Konsortiet til
produktion af filmen
IB SCHØNBERG 2000

Producer: Knud Hauge

Produceret med støtte fra: Det Danske Filminstitut
v/ filmkonsulenterne:
Hans Hansen,
Thomas Winding og
Carsten Clante

En særlig tak til: Det Danske Filmmuseum

Manuskript, instruktion: Ole Roos

Montage: Ole Roos

Instruktørassistent: Ulla Hjort Nielsen

Lydefterarbejde og mix: Leif Jensen

Lyssætning: Michael Nielsen

Negativ klip: Poul Kristensen

Kopi: Johan Ankerstjerne A/S

Biografdistribution: Camera Film

Videodistribution: Det Danske Filminstitut

FILMCITATER:

MANI, Holger Gabrielsen, ASA, 1947

UD I DEN KOLDE SNE, Alice O'Fredericks og Lau
Lauritzen jun., ASA, 1934

PAS PÅ PIGERNE, Lau Lauritzen, Palladium, 1930
DANMARK PH., Poul Henningsen, Udenrigsministeriet,
1935

DE RØDE HESTE, Alice O'Fredericks, ASA, 1950

LYKKEN KOMMER, Emanuel Gregers, ASA, 1942

PETER ANDERSEN, Svend Methling, Palladium, 1942

KÆRLIGHEDSDOKTOREN, Asbjørn Andersen,
Palladium, 1952

DORTHE, Jon Iversen, Palladium, 1951

FILMENS HELTE, Lau Lauritzen, Palladium, 1928

HEKSEN, Benjamin Christensen, Nordisk Film, 1922

PANSERBASSE, Alice O'Fredericks og Lau Lauritzen jun.
Palladium, 1936

KØBENHAVN, KALUNDBORG og - ?, Ludvig

Brandstrup og Holger Madsen, Palladium, 1933

KIDNAPPED, Alice O'Fredericks, Palladium, 1935

GIFTES - NEJ TAK, Lau Lauritzen, Palladium, 1936

PLAT ELLER KRONE, Jon Iversen, Palladium, 1936

FLAADENS BLAA MATROSER, Jon Iversen, Palladium,
1937

KØBENHAVNERE, Lau Lauritzen, Palladium, 1933

PROVINSEN KALDER, Lau Lauritzen, Palladium, 1935

TUBORGFILMEN, København, 1935

DANMARK FOR FOLKET, Valdemar Lauritzen,

Socialdemokratiet hos Palladium, 1937

STORBYENS BLÆNDVÆRK, Poul Ankjær Christiansen,
Dansk Film Co., 1936

AFSPORER, Bodil Ipsen og Lau Lauritzen jun., ASA,
1942

TEATERTOSSET, Alice O'Fredericks, ASA, 1944

VI SNAKKER FÆRDESEL, Mogens Skot Hansen, ASA for
Ministeriernes Filmudvalg, 1941

BESÆTTELSESTIDENS HVERDAG, Leif Nerlov og Finn
Lökkegaard, SFC for Undervisningsministeriet

BISKOPPEN, Emanuel Gregers, Nordisk Film, 1944

OTTE AKKORDER, Johan Jacobsen, Palladium, 1944

DISKRET OPHOLD, Ole Palsbo, Nordisk Film, 1946

TA' PELLE MED, Jon Iversen, Palladium, 1952

DET GAMLE GULD, Alice O'Fredericks, ASA, 1951

MENS PORTEN VAR LUKKET, Asbjørn Andersen, Saga
Studio, 1948

CAFE PARADIS, Bodil Ipsen og Lau Lauritzen jun., ASA,
1950

KAMPEN MOD URETEN, Ole Palsbo, Dansk
Kulturfilm og Nordisk Film, 1949

KØBENHAVN 1949, Dansk Film Co.

UNGE PIGER FORSVINDER I KØBENHAVN, Aage
Wiltrup, Saga Studio, 1951

AVISMANDEN, Jon Iversen, Palladium, 1952

EN SØMAND GÅR I LAND, Lau Lauritzen jun.,
ASA, 1954

FAR TIL FIRE I SNEEN, Alice O'Fredericks, ASA, 1954

FAR TIL FIRE, Alice O'Fredericks, ASA, 1953

TA' HVAD DU VIL HA', Ole Palsbo, Nordisk Film, 1947

TANGO, George Schnéevoigt, Nordisk Film, 1933

TYRANNENS FALD, Alice O'Fredericks og Jon Iversen,
ASA, 1942

WEEK-END, Alice O'Fredericks og Lau Lauritzen jun.
Palladium, 1942

SØNNEN, Torben Anton Svendsen, Nordisk Film, 1953

FRIHED, LIGHED OG LOUISE, Lau Lauritzen jun., ASA,
1944

BAG DE RØDE PORTE, Asbjørn Andersen, Nordisk
Film, 1951

MAN ELSKER KUN EEN GANG, Emanuel Gregers,
Nordisk Film, 1945

BARKEN MARGRETHE AF DANMARK, Lau Lauritzen,
Palladium, 1934

IB SCHØNBERG SANGE:

PÅ EN IGEN, komponist: Kaj Normann Andersen,
tekst: Ludvig Brandstrup og Poul Henningsen, Danica

DEN BLØDE MELLEMLIV, komponist: Sven
Gyldmark, tekst: EPE, Danica

SOLSKIN INDENI, komponist: Sven Gyldmark,
tekst: Erik Leth, Polyfon

MARIEHØNEN, komponist: Sven Gyldmark,
tekst: Finn Martin, Phillips

LYDCITATER:

ET LIVS EVENTYR/IB SCHØNBERG, DR-Radioprogram
1971

RADIOENS BARNDOM, Hagen Hasselbalch, Dansk
Kulturfilm og Berlingske Tidende - Radiolytteren, 1949

FIREOGTYVE TIMER, Asbjørn Andersen og Annelise
Reenberg, Saga Studio, 1951

***"Gennem ild og vand
med Ibbermand"***

Lokumsrim, Nørrebro 1955

A black and white portrait of a man with white hair, wearing a dark top hat, a dark suit, a white shirt, and a dark tie. He is wearing round-rimmed glasses and has a monocle chain hanging from his left eye. A white pocket square is visible in his jacket. The background is a soft, out-of-focus grey.

Biskoppen

Panserbasse

Afsporet

Tớ hvad du vil bǎ

Café Paradis